

УДК: 378 + 796.071.4.001 - 044.247

Джуринський Петро Борисович

доцент, д. пед. н., зав. кафедри теорії і методики
фізичної культури та спортивних дисциплін
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса
pbdjurinsky@ukr.net

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ СПОРТИВНИХ ДИСЦИПЛІН МАЙБУТНІМ ФАХІВЦЯМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Недостатність глибини міждисциплінарної інтеграції призводила, до недостатнього засвоєння студентами низки тем. У дослідженні представлено результати з визначення методичних аспектів викладання спортивних дисциплін з урахуванням міждисциплінарних зв'язків. Підготовка майбутніх фахівців здійснювалася з урахуванням поглиблення міждисциплінарних зв'язків, активізацією самостійної діяльності студентів та використанням інтерактивних методів навчання. Виявлено, що коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу та показники мотивації до використання міждисциплінарної інтеграції спортивних дисциплін у досліджуваних експериментальної групи поліпшилися, що призвело до підвищення рівнів підготовки. У перспективі, дослідження проблеми усвідомленого позитивного ставлення до занять фізичним вихованням та здорового способу життя майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: спортивні дисципліни; підготовка; міждисциплінарна інтеграція; методи; мотивація; коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в країні, відображаються на існуючій системі педагогічної освіти. Сучасній школі потрібні вчителі з високим рівнем розвитку педагогічного мислення, які уміють аналізувати, порівнювати і узагальнювати інформацію, самостійно і творчо вирішувати педагогічні завдання. Повною мірою це відноситься до вчителів з фізичної культури.

Вимога з підвищення якості підготовки фахівців на факультетах фізичного виховання педагогічних вузів знайшла віддзеркалення в нормативних документах та законодавчих актах, прийнятих за останні роки (Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 рр. в Україні», Національній доктрині розвитку фізичної

культури і спорту, Болонській декларації Євросоюзу, Конвенцією про права дитини та ін.). Так, в Законі України «Про вищу освіту» як одна з важливих існує проблема, пов'язана з підвищенням якості професійної підготовки педагогічних кадрів, у тому числі і фахівців з фізичного виховання учнівської молоді. За останні роки в психолого-педагогічній літературі з питань вдосконалення професійної підготовки учителів фізичної культури присвячено значну кількість досліджень [2].

Зростання науково-технічного потенціалу суспільства, розширення теоретичної бази, накопичення емпіричного матеріалу об'єктивно призводить до диференціації наукового знання, появи все нових і нових наукових дисциплін. Водночас, не менш швидкими темпами зростає потреба в інтеграції наукового знання. Це призводить до однієї з центральних суперечностей сучасної освіти – «необхідністю забезпечити високий рівень інтеграції професійних знань слухачів на тлі прискорення диференціації навчальних дисциплін» [2]. Проблема міждисциплінарної інтеграції в освіті вивчалася Н. Аміновим, В. Вершиніним, С. Григор'євим, О. Лестуновим, О. Уваровим, В. Яценко та ін. [4]. Відсутність, ненауковість чи недостатність глибини міждисциплінарної інтеграції часто призводили, з одного боку, до дублювання окремих питань у різних науках в умовах дефіциту навчального часу, а з іншого – до недостатнього засвоєння студентами низки тем у дисциплінах [2].

Аналіз основних досліджень і публікацій із проблеми. Результати досліджень, направлених на пошук шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів фізичної культури, представлені у працях Л. Демінської, О. Петуніна, Є. Шоштаєвої та ін. [4; 6; 7]. Методологічною основою міждисциплінарної інтеграції є інтегративний підхід у професійній освіті, сутність якого обґрунтована в працях Л. Демінської [1]. Водночас, за словами Є. Шоштаєвої, міждисциплінарна інтеграція - це процес узгодження змісту навчальних дисциплін щодо відображення ними єдиних, безперервних і цілісних явищ професійної діяльності [3]. М. Чапаєв визначає міждисциплінарну інтеграцію як процес об'єднання навчальних дисциплін щодо пізнавальних і технологічних проблем [3]. За думкою О. Петуніна, знання студентів розподілені в межах окремих дисциплін. Майбутній учитель фізичної культури вивчає дисципліни кожен окремо, а практичне рішення навчально-

виховних завдань потребує, щоб зміст дисциплін мав цілісну структуру. Ці складності нівелюються шляхом поглиблення міждисциплінарних зв'язків у навчальному процесі та активізацією самостійної діяльності студентів [4]. Ще, інтеграцію трактують як забезпечення цілісності навчального процесу, педагогічна інтеграція, при цьому, виступає як вища форма єдності цілей, принципів, змісту освіти та як створення з відповідним обґрунтуванням укрупнених педагогічних одиниць на основі глибокого внутрішнього взаємозв'язку навчальних дисциплін [9].

Теоретичні дослідження і практика роботи у вишах указують, що традиційна система фізкультурно-педагогічної освіти направлена переважно на озброєння майбутніх учителів знаннями, уміннями і навиками вирішення професійних завдань. При цьому знання студентів відрізняються відсутністю цілісності, що призводить до низької ефективності при вирішенні комплексних проблем фізичного виховання підростаючого покоління [1; 8; 9]. Умовами подолання цього недоліку виступають: раціональне поєднання змісту і методів навчання, побудованих за принципом від загального до особистісного; реалізація принципу узагальнення через здійснення міждисциплінарної інтеграції навчальних дисциплін професійно-практичного циклу, які сприяють розвитку теоретичного мислення студентів, формуванню у них здібності до цілісного системного бачення навчального матеріалу, вмінню аналізувати, порівнювати і узагальнювати [7].

Формулювання мети і завдань статті. Мета дослідження – визначити особливості методики викладання спортивних дисциплін у підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання з урахуванням міждисциплінарних зв'язків. Завдання дослідження: 1. Визначити коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу спортивних дисциплін у підготовці майбутніх учителів фізичної культури; 2. Виявити особливості поліпшення мотивації до використання міждисциплінарних зв'язків досліджуваних.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міждисциплінарні зв'язки дозволяють розв'язати в предметній системі навчання суперечність між розрізненим засвоєнням знань і необхідністю їх синтезу, комплексного застосування на практиці, трудової діяльності та в життєдіяльності

людини. З позицій сучасних вимог до змісту освіти, майбутній фахівець повинен володіти вміннями і професійною мобільністю, оперативно реагувати на постійно виникаючі зміни в практичній і науковій діяльності. Комплексне навчання, отримало розвиток ще в минулому столітті, було предтечею міждисциплінарної інтеграції. Система комплексного навчання – це об'єднання навчального матеріалу навколо певного стрижня. Ще на початку ХХ століття комплексні методики навчання вважалися ефективними в освіті Англії, Австрії, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Швейцарії та ін.

У межах нашого дослідження міждисциплінарну інтеграцію розглядали як взаємопроникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення єдиного освітнього потенціалу шляхом використання інноваційних педагогічних засобів, організаційних форм і методів навчання. Аналіз програмно-методичних матеріалів дозволив констатувати, що міждисциплінарні підходи втілюються по-різному: на рівні загальнодидактичних принципів; на рівні цілей і завдань навчання; на рівні змістових зв'язків між окремими дисциплінами; на рівні обґрунтування та застосування педагогічного інструментарію.

У педагогічному експерименті з перевірки методики викладання спортивних дисциплін майбутніх фахівців з фізичного виховання з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, приймали участь дві групи студентів, майбутніх учителів фізичної культури, напряду підготовки «Фізичне виховання», експериментальна група (ЕГ) і контрольна група (КГ). Кожна із груп була сформована із 27 осіб, що дозволило забезпечити об'єктивність, достовірність та надійність інформації. Результати констатувального експерименту показали, що *коефіцієнт засвоєння студентами навчального матеріалу* зі спортивних дисциплін професійно-практичного циклу підготовки як в контрольній, так і в експериментальній групах характеризувався як низький. На пропедевтичному етапі дослідження ми розглянули тематичний зміст лекцій спортивних дисциплін і виділили загальні поняття, якими повинні оперувати майбутні фахівці з фізичного виховання при вивченні спортивних дисциплін професійно-прикладного циклу і звернули увагу на курс лекцій з дисциплін: «Теорія та методика викладання легкої атлетики», «Теорії і методики викладання плавання»,

«Теорія і методика викладання гімнастики» - із виділенням найбільш значимих для цих дисциплін загальних понять.

Так, у лекції з тему «Основи техніки» було виділено наступні домінуючі загальні поняття: спортивна техніка; якісні та кількісні показники техніки. На лекції з теми «Організація і проведення змагань» ключовими були загальні поняття: види змагань; склад суддівської колегії; положення до змагань; календарний план; права і обов'язки суддів, учасники змагань. На лекції з теми «Історичний огляд розвитку виду спорту» увагу було надано таким питанням, як виникнення і розвиток виду спорту на різних історичних етапах розвитку; стан і подальші перспективи розвитку обраного виду спорту. На лекції з теми «Основи навчання» усі викладачі виділили такі загальні поняття, як методи навчання; дидактичні принципи навчання; засоби навчання; формування рухових навичок. На лекції з теми «Спортивне тренування» домінуючими стали загальні поняття: тренування як педагогічний процес; методи і принципи тренування; етапи підготовки; види підготовки; контроль за тренувальним процесом. На лекції з теми «Планування і облік навчально-тренувальної роботи», розглядалися такі загальні поняття, як види планування в ЗОШ, ДЮСШ, СДЮСШОР. На лекції з теми «Спортивний відбір» викладачі виділяли такі поняття, як: види відбору; організація і методика спортивного відбору. Таким чином, аналіз змісту навчальних програм спортивних дисциплін, показав, що у ряді тем існує дублювання навчального матеріалу без вираженої систематизації узагальнених понять і спостерігається відсутність єдиного підходу в інтерпретації загальних понять.

У ході формувального етапу експерименту, протягом двох навчальних років (1 і 2 курс навчання), ЕГ займалася з урахуванням особливостей міждисциплінарної інтеграції дисциплін, КГ займалася без урахування міждисциплінарної інтеграції дисциплін. Так, під час вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика викладання плавання» навчально-методична підготовка майбутніх фахівців з фізичного виховання в умовах міждисциплінарних зв'язків спортивних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, здійснювалася на лекційних, семінарських, практичних і лабораторних заняттях, з використанням інтерактивних методів

навчання; у ході підготовки майбутніми вчителями курсових і дипломних робіт; у процесі активізації самостійної роботи студентів; у період педагогічної практики.

На заняттях ЕГ важливу роль в підготовці студентів до активного сприйняття нового матеріалу відігравав методичний прийом порівняння. Цей прийом використовувався нами на лекції з теми «Основи навчання плаванню». Головним завданням було розкрити проблему ідентичності і відмінності змісту навчального матеріалу з плавання відносно інших спортивних дисциплін. Після порівняння загальних понять дисципліни «Теорія і методика викладання плавання» та інших спортивних дисциплін ми прагнули підвести студентів до самостійно сформульованого висновку про специфіку навчальної дисципліни. Такий висновок дозволив сформувати у студентів новий спосіб мислення. Під час лекції «Основи навчання плаванню» було видно, що студенти без особливого напруження виділяли такі загальні поняття, як методи навчання, дидактичні принципи, засоби навчання, але, на жаль, не завжди робили висновок про те, що плавання має свої специфічні особливості, а основна частина навчання відбувається у воді.

Порівнюючи методи навчання у розучуванні фізичних вправ серед майбутніх учителів фізичної культури, ми наголошували, що вони мають однакову назву (словесні, наочні, практичні). При проведенні занять з «Теорії і методики викладання плавання» обов'язково урахували його специфіку, оскільки велика частина пояснень, розборів, бесід проводилася в підготовчій і завершальній частині заняття на суші. Специфіка практичних занять з плавання зумовлювала використання наочного методу, а саме: показ техніки плавання проводився лише висококваліфікованим плавцем, коли група ще знаходилася на суші і мала можливість бачити всі рухи плавця, спереду та позаду і при цьому чути пояснення викладача. Відмінність наочного методу в плаванні полягла у тому, що дзеркальний показ застосовувався лише при вивченні простих загальнорозвиваючих вправ на суші. Особливість практичних занять з плавання обумовлювалася також необхідністю оволодіння майбутніми вчителями фізичної культури системою умовних сигналів і жестів. У ході лекції студенти знайомилися і з іншими засобами наочного методу: навчальними посібниками, які застосовувалися при необхідності концентрації уваги на статичних положеннях та послідовності зміні фаз;

відеофільмами, які дозволяли багато разів показувати як окремі елементи техніки, так і техніку плавання різними способами в цілому. Аналізуючи практичний метод (метод вправ: розучування по частинах, розучування у цілому, змагальний метод, ігровий метод) студентам пояснювали про те, що цей метод застосовується на всіх етапах навчання фізичним вправам як в легкій атлетиці, так і в гімнастиці. Метод розучування по частинах у плаванні, основу якого складають імітаційні вправи на суші і підготовчі вправи у воді, застосовувався лише на початковому етапі навчання. Своєї специфіки у плаванні набував і метод розучування вправ у цілому. Він застосовувався на заключному етапі засвоєння техніки, після вивчення її елементів по частинах. Таким чином, узагальнюючи отриману інформацію і порівнюючи її з раніше вивченою, ми допомагали майбутнім фахівцям з фізичної культури прийти до висновку, що вдосконалення техніки плавання можливе лише шляхом цілісного виконання рухів у воді, виключаючи всі імітаційні вправи на суші. Це і є специфікою навчання плаванню на відміну від навчання у інших видах спорту.

На практичних заняттях з плавання пропонувалося використовувати отримані знання з легкої атлетики. Наприклад, у методиці вивчення стрибка в довжину і в підготовчій фазі роботи ніг прикладним способом плавання «на боку» існує деяка схожість пози «вихід кроком» зі стрибком у довжину. Тут особливо значимо було звернути увагу майбутніх учителів фізичної культури на наявність міждисциплінарного зв'язку в описі основних опорних точок біомеханіки руху в підготовчих та імітаційних вправах, які використовувалися у методиці навчання прикладного способу плавання «на боку».

Аналіз результатів прикінцевого етапу формувального експерименту, підтвердив, що у студентів ЕГ коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу став вищим, ніж у студентів КГ. При цьому, порівнюючи критичні значення двостороннього t-критерію Стьюдента при заданій надійності ($P=0,05$), була доведена достовірність результатів експерименту. Результати дослідницької роботи показали, що за час формувального експерименту у студентів ЕГ суттєво поліпшилася показники мотивації до використання в професійній діяльності міждисциплінарних зв'язків. Зрізи показників виконувалися за допомогою спеціального анкетування (В. Сімонов, Г. Ксьонзова,

1994). Було встановлено, що на констатувальному етапі, студенти як ЕГ так і КГ не мали стійких мотивів з використання міждисциплінарних зв'язків у своїй професійній діяльності. Так в ЕГ, 15 % студентів мали високий рівень, 62 % респондентів – середній рівень, 13 % досліджуваних – низький рівень. У КГ опитування показало, що 19 % знаходилися на високому рівні, 60 % на середньому і 21 % на низькому рівні формування позитивної мотивації.

На прикінцевому зрізі показників було виявлено, що в ЕГ відбулися значні позитивні зрушення формування мотивації з проведення занять на основі міждисциплінарних зв'язків. Так, 52 % досліджуваних ЕГ мали високий рівень формування мотивації, 40 % - середній та усього 8 % майбутніх фахівців – низький рівень. У студентів КГ показники позитивної мотивації в організації та проведенні занять з фізичної культури на основі міждисциплінарних зв'язків були значно нижчими: на високому рівні – 32% респондентів, на середньому – 39 %, на низькому – 29 %. Таким чином, була встановлена необхідність у використанні міждисциплінарних зв'язків у викладанні базових спортивних дисциплін, що призводить до підвищення якості засвоєння знань, формування умінь і навичок у майбутніх учителів фізичної культури, підвищення рівня професійної готовності для роботи у загальноосвітніх навчальних закладах.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. З'ясовано особливості викладання спортивних дисциплін у підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання з урахуванням міждисциплінарної інтеграції. Визначено, що підготовка майбутніх учителів фізичної культури в умовах міждисциплінарних зв'язків навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки сприяла вдосконаленню процесу формування у них готовності до комплексного засвоєння знань з різноманітних дисциплін. Вона здійснювалася на лекційних, семінарських, практичних і лабораторних заняттях, з використанням інтерактивних методів навчання; в ході підготовки майбутніми вчителями курсових і дипломних робіт, в процесі самостійної роботи; в період педагогічної практики. Результати прикінцевого зрізу показників на етапі формувального експерименту, підтвердили, що у студентів ЕГ коефіцієнт засвоєння навчального матеріалу став вищим, ніж у студентів КГ. При

цьому, порівнюючи критичні значення двостороннього t-критерію Стьюдента було доведено достовірність результатів експерименту. Виявлено, що за час формувального експерименту у студентів ЕГ суттєво *поліпилися показники мотивації* до використання в професійній діяльності міждисциплінарних зв'язків.

У **перспективі** подальших досліджень ми вбачаємо вивчення проблеми усвідомленого позитивного ставлення до систематичних занять фізичним вихованням та формування здорового способу життя у майбутніх учителів фізичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демінська Л. О. Міждисциплінарні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. О. Демінська. – Донецьк, 2004. – 245 с.
2. Іванова Л. І. Сучасні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури / Л. І. Іванова // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 1. – С. 63–73.
3. Наталов Г. Г. Предметная интеграция теоретических основ физической культуры, спорта и физического воспитания: дисс. в виде научного доклада ... д-ра пед. наук / Г. Г. Наталов. – Краснодар, 1998. – 105 с.
4. Петунин О. В. Теоретические основы подготовки студентов к профессиональной деятельности учителя физической культуры : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О. В. Петунин. – СПб., 1996. – 48 с.
5. Симонов В. П. Стиль взаимодействия субъектов управления и его диагностика / В.П. Симонов // Стандарты и качество. - 1994. - №8. - С. 57 - 61.
6. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2003. – 442 с.
7. Тимошенко О. В. Оптимізація професійної підготовки вчителів фізичної культури / О. В. Тимошенко, Л. П. Сущенко // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи / За ред. М. Лук'янченка, Ю. Шкретія, Е. Боляха, А. Матвеева. – Дрогобич : КОЛО, 2005. – С. 103–112.
8. Филанковский В. В. Теория и практика формирования профессиональной готовности учителя физической культуры: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01, 13.00.04 / В. В. Филанковский. – Ставрополь, 2000. – 456 с.
9. Цьось А. В. Дифференцированный подход в процессе профессиональной подготовки учителя физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Цьось. – Киев, 1994. – 179 с.

Рецензент

Долинський Б.Т. - д.пед.н., проф.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015.

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ СПОРТИВНЫХ ДИСЦИПЛИН БУДУЩИМ СПЕЦИАЛИСТАМ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Джуринский Петр Борисович

доцент, д. пед. н., зав. кафедры теории и методики
физической культуры и спортивных дисциплин
Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный
педагогический университет имени К.Д. Ушинского», г. Одесса
pbdjurinsky@ukr.net

Аннотация. Недостаточная глубина междисциплинарной интеграции приводила к недостаточному усвоению студентами материала. В исследовании представлены результаты по определению методических аспектов спортивных дисциплин с учетом междисциплинарных связей. Подготовка будущих специалистов по физическому воспитанию в условиях междисциплинарной интеграции, активизацией самостоятельной деятельности студентов и использованием интерактивных методов обучения оптимизировала учебно-воспитательный процесс. Определено, что коэффициент усвоения учебного материала и показатели мотивации к использованию междисциплинарной интеграции спортивных дисциплин в исследуемых экспериментальной группы, существенно улучшились, что привело к повышению уровней подготовки. В перспективе, исследования проблемы сознательного позитивного отношения к занятиям физическим воспитанием и здорового способа жизни у будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: спортивные дисциплины; подготовка; междисциплинарная интеграция; методы; мотивация; коэффициент усвоения учебного материала.

INTERDISCIPLINARY APPROACH IN METHODOLOGY OF SPORT DISCIPLINES TEACHING TO THE FUTURE P.E. SPECIALISTS

Petro B. Dzhurynskyi

assistant professor, Doctor of Pedagogical Sciences
head of the chair of the theory and methods of physical
culture and sports disciplines
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K.D. Ushinsky, Odessa
pbdjurinsky@ukr.net

Abstract. The aim of the research was to determine the peculiarities of teaching methods of sports disciplines in future PE specialists' training concerning the interdisciplinary integration. On ascertaining stage of the experiment, the ratio of the experimental group students with the knowledge of educational material on professional sports disciplines and practical training cycle in both the control and the experimental group was characterized as low. The results of the final cut-off figures have found out that the future PE teachers' training in the interdisciplinary integration of sports disciplines has optimized the educational process. In the

experimental group, the index of learning and indicators of motivation to use interdisciplinary integration of sports disciplines have significantly improved in contrast to the control group.

Keywords: sports disciplines; future PE teachers; interdisciplinary integration; motivation; index of learning.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Deminska L. O. Interdisciplinary connections in the process of professional preparation of future physical culture teachers: Candidate's thesis / L.O. Deminska. – Donetsk, 2004. – 245 p. (in Ukrainian)
2. Ivanova L. I. The modern approaches to professional preparation of future physical culture teacher / L.I. Ivanova // *Pedagogichnyj protses: teoriya i praktyka*: Collections of science works. – Kyiv: Milenium, 2006. – Issue 1. – 63-73pp. (in Ukrainian)
3. Natalov G.G. Subject integration of theoretical bases of physical culture, sport and physical education: Doctor's thesis / G.G. Natalov. – Krasnodar, 1998. – 105 p. (in Russian)
4. Petunin O.V. Theoretical bases of preparation of students to professional activity of physical culture teacher: Extended abstract of Doctor's thesis: 13.00.04 / O.V. Petunin. – SPb., 1996. – 48 p. (in Russian)
5. Simonov V.P. Style of interaction of management subjects and his diagnostic / V.P. Simonov // *Standarty i kachestvo*. – N.p., 1994. - #8. – 57-61pp. (in Russian)
6. Suschenko L. P. Professional preparation of future specialists of physical education and sport (theoretical and methodological aspects): Monograph / L.P. Suschenko. – Zaporizhzhya: Zaporizhzhya State University, 2003. – 442 p. (in Ukrainian).
7. Timoshenko O.V. Optimization of professional preparation of physical culture teachers / O.V. Timoshenko, L.P. Suschenko // *Realizatsiya zdorovogo sposobu zhyttya – suchasni pidhody* / Red. M. Luk'yanchenko, Y. Shkrebtij, E. Boljah, A. Matveev/ - Drogobych: KOLO, 2005. – 103-112 pp. (in Ukrainian)
8. Filankovskij V.V. Theory and practice of forming of professional readiness of physical culture teacher: Doctor's thesis: 13.00.01, 13.00.04 / V.V. Filankovskij. – Stavropol, 2000. – 456 p. (in Russian)
9. Tsos A.V. Differential approach in the process of professional preparation of physical culture teacher: Candidate's thesis: 13.00.01 / A.V. Tsos. – Kiyev, 1994. – 179 p. (in Russian)